

ית. קריאה בתורה

קריאת התורה בציבור מלווה אותנו לאורך השנה כולה. בכל שבוע, נמצאת קריאת התורה במרכז תפילת השבת, והיא קושרת את אירועי השנה כולה. לפי פרשת השבוע אנו נזכרים במועדים ובאירועים החלים באותו שבוע¹. בנוסף לקריאה בשבת בבוקר, אנו קוראים בתורה פעמיים במהלך השבוע, בשבת אחר הצהריים, וכן קריאות מיוחדות במועדים.

ידוע כי בעבר היו מנהגים שונים לגבי סדר הקריאה, דבר שהפך לקונצנזוס רק בסוף תקופת הראשונים. לפי מנהג ארץ ישראל סיימו את קריאת התורה אחת לשלוש שנים, מנהג שהיה קיים גם בקהילות במצרים בימי הרמב"ם². עם השנים התקבע המניין הבבלי המסיים את התורה אחת לשנה³. שמחת תורה מהווה את ראש השנה לקריאת התורה, וביום זה אנו מציינים את סיום הקריאה ותחילתה. בדרך זו שמחת תורה מהווה חג של התחלת סבב לימוד חדש, כך שלימוד התורה סביב שולחן השבת מתחדש מבראשית.

למרות שמדובר על תקנה שהתקבעה בתקופה מאוחרת יחסית, היא מהווה אבן יסוד בהווי הקהילה היהודית. מהיכן הגיעה תקנה זו? מה מטרתה? בנושאים אלו נעסוק בפרק הקרוב.

תקנת קריאה בתורה

המקור לתקנת קריאת התורה מופיע במסכת בבא קמא:

עשרה תקנות תיקן עזרא: שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני ובחמישי, ודנין בשני ובחמישי... שיהו קוראין במנחה בשבת - משום יושבי קרנות. (פב, א)

הגמרא אומרת שקריאת התורה בשבת אחר הצהריים ובאמצע שבוע היא אחת מתקנותיו של עזרא. לאחר מכן הגמרא מביאה מסורת הסוברת שהתקנה קדומה יותר:

ושיהו קוראין בשני ובחמישי - עזרא תיקן? והא מעיקרא הוה מיתקנא! דתניא: (שמות ט"ו) 'וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים' - דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא

-
1. בפרשת דברים אנו קוראים את דברי משה 'איכה אשא לבדי' במנגינת איכה, ותמיד שבת וישב מקדימה את חג החנוכה. ימי הולדת נזכרים לפי שבת הבר מצווה, וניתן להציע דוגמאות נוספות לכך. בעבר היה אפילו נהוג לציין יום מסוים בלוח השנה ע"פ מיקומו בשבוע שבו קוראים פרשה מסוימת (יום שלישי לסדר 'וירא' שנת תשכ"ד).
  2. ראו הלכות תפלה יג, א; ובמאמרו של רחמים שר שלום- 'פרשת השבוע, ממנהגים שונים למנהג אחיד', בתוך שנה בשנה תשנ"ד.
  3. ראו במאמרו של עלי מרצבך- 'חלוקת התורה לפרשות השבוע' עמודים 109-121, בתוך קובץ מאמרים 'לדעת בארץ דרכך' חלק ב בהוצאת המרכז האקדמי לב.

תורה, שנאמר: (ישעיהו נ"ה) 'הוי כל צמא לכו למים', כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה! מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי, אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי, כנגד כהנים לויים וישראלים, אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי, כנגד עשרה בטלנין.

הגמרא מסבירה שקיימת תקנה קדומה מימות משה לקרוא בתורה במשך השבוע, אך עזרא הרחיב את התקנה מבחינת מספר העולים והפסוקים הנקראים. הנביאים בימי משה תקנו את חובת קריאת התורה כבר במרה. יש לשים לב שפסוקים אלו נאמרו לפני מתן תורה, ובעצם תקנו לקרוא בתורה שעדיין לא ניתנה. במרה בני ישראל קיבלו את המצוות הראשונות כפי שמופיע - 'שם שם לו חק ומשפט'. בני ישראל כבר הכירו חלק מהמצוות, ומשה תיקן להם שיעסקו בתורה. העיסוק בתורה הוא לאו דווקא בתורה שניתנה בסיני אלא בחוקים ובאמונה שכבר הייתה קיימת אצל בני ישראל.

גם תקנת עזרא וגם תקנת משה נאמרו על הקריאה המצומצמת ולא על קריאת הפרשה בשבת בבוקר. יש להבין מה עזרא הוסיף על תקנת משה, ומה הייתה הסיבה להוספה של פסוקים נוספים ומספר העולים בנוסף להוספת קריאה במנוחה בשבת.⁴

נראה שאנו מוצאים הדים לתקנת עזרא בפסוקים המתארים את ראש השנה בימי נחמיה:

וַיֵּאָסְפוּ כָּל הָעָם כָּאִישׁ אֶחָד אֶל הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם וַיֹּאמְרוּ לְעֹזְרָא הַסֹּפֵר לְהִבְיֵא אֶת סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל: וַיָּבִיֵא עֹזְרָא הַכֹּהֵן אֶת הַתּוֹרָה לִפְנֵי הַקֹּהֵל מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה וְכָל מִבְּיֵן לְשִׁמְעַי בְּיוֹם אֶחָד לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי: וַיִּקְרָא בּוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם מִן הָאוֹר עַד מַחְצִית הַיּוֹם נֶגֶד הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַמְּבִינִים וְאֲזַנֵּי כָּל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה: וַיַּעֲמֵד עֹזְרָא הַסֹּפֵר עַל מַגְדָּל עֵץ אֲשֶׁר עָשׂוּ לְדַבֵּר... וַיִּפְתַּח עֹזְרָא הַסֹּפֵר לְעֵינֵי כָּל הָעָם כִּי מַעַל כָּל הָעָם הָיָה וַיִּכְפְּתֻחוּ עֵמְדוֹ כָּל הָעָם... וַיִּקְרָאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מִפְּרֹשֶׁת וְשׁוֹם שְׁכָל וַיְבִינּוּ בְּמִקְרָא: (נחמיה ח, א-ח)

מתיאור המעמד בספר נחמיה אנו רואים שעזרא קרא את התורה לפני ציבור רב. עזרא ראה ערך בכך שהתורה תהיה מונגשת לכל דורש. מטרת הקריאה הייתה לימוד התורה וידיעת הדינים של ראש השנה, ועזרא בירך וקרא בתורה במעמד זה.

נראה שקיים קשר בין תיאור הפסוקים ובין תקנת עזרא כפי שמנוסחת בסוגיית הגמרא. מטרת קריאת התורה היא הכנה של העם לקראת העתיד, כמו שבני ישראל קראו את עניין סוכות בראש השנה. עזרא תיקן לקרוא עשרה פסוקים כדי שיקראו נושא שלם, וגם יבינו

4. קיים קשר עמוק בין משה ועזרא, ראו לדוגמה בדברי הגמרא סנהדרין כא, ב; תלמוד הירושלמי ברכות ז, ג.

במקרא. התקנה הקדומה יצרה עיסוק בתורה⁵, ועזרא הוסיף את לימוד הפרשה. עזרא תיקן בשביל יושבי קרנות לקרוא בשבת אחר הצהריים, זמן בו יש פנאי לציבור לשבת וללימוד (ראו בדברי המאירי על הגמרא במסכת בבא קמא). בנוסף, אנו קוראים לשלושה עולים לתורה כפי שעזרא קרא את הפרשה לפני כל העם.

עקרונות דומים כותב הרב סולובייצ'ק בנוגע ליחס שבין תקנת משה ותקנת עזרא⁶. לשיטתו, בלימוד התורה שבכתב יש שני קיומים שונים: 1. קריאה חיצונית. 2. הבנת הפסוקים. תקנת משה הייתה בפן הראשון; משמעות התקנה הייתה התעלות רוחנית מתוך שמיעת דברי תורה. מדובר על צמא לשמוע דברי תורה; 'קידוש הגברא' על ידי לימוד תורה. תקנת עזרא נוגעת בהיבט השני, והיא קריאה בתורה המשולבת עם תורה שבעל פה ובמרכזה הבנת הנושא, כפי שמופיע בסיום הפסוקים שהזכרנו:

וְיִשְׁוֹעַ וּבְנֵי וְשִׁרְבֵיָהּ יָמִין עֲקוּב שִׁבְתֵי הוֹדִיָּה מִעֲשֵׂיָהּ קְלִיטָא עֲזָרְיָהּ יוֹזְבֵד חָנָן פְּלֵאָיָהּ
וְהַלּוּמִים מְבִינִים אֶת הָעָם לְתוֹרָה וְהָעָם עַל עֲמָדָם: וַיִּקְרְאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מִפְּרִשׁ
וְשׁוֹם שָׁכַל וַיְבִינּוּ בְּמִקְרָא. (n-1)

מבינים הם מתרגמים, וההבנה היא תרגום, כמו שמפרש רש"י במקום: "מבינים את העם - שהיו מתרגמין לעם דברי תורה". מכאן שעזרא גם תיקן לקרוא תרגום יחד עם התורה. שיעור קריאת עשרה פסוקים הוא משום שזה שיעור פרשה שבתורה, וסיום הבנת עניין העומד בפני עצמו.

הרב סולובייצ'ק מדגיש בדבריו גם את הפן של קריאת התורה שאינו נוגע ללימוד תורה:

קריאת התורה בציבור באה לא רק לשם לימוד, כי אם גם לשם סידור פגישה עם האלוקים, כמו שאירע לאבותינו בסיני. כל קריאה וקריאה היא מתן תורה חדש, החיאת העמידה הפלאית בתחתית ההר הבוער באש. יש בקריאת התורה משום 'ביום' מתן תורה ומשום חידוש החוויה הנוראה הנשגבה. חוזרת היא חווית הגילוי ונשנית בכל פעם שמוציאים ספר תורה... יש בקריאת התורה משום גילוי שכינה... חומרת המהר"ם מרוטנבורג לעמוד בקריאת התורה מיוסדת על אותו העיקרון. אם קריאת התורה היתה מהווה רק פעולה לימודית לא היינו זקוקים לעמידה. מימות רבן גמליאל הזקן אנו לומדים תורה בישיבה. העמידה היא תוצאת חווית הגילוי... (ובקשתם משם עמודים 227-228)⁷

5. כדברי הברכה – 'לעסוק בדברי תורה', ובנוסף לברכה – 'המלמד תורה לעמו ישראל' העוסקת בלימוד. בנושא ברכות התורה נעסוק להלן בפרק מח.
6. שיעורים לזכר אבא מרי חלק ב- 'תקנת משה', עמודים ריג-רל.
7. יש להעיר שקריאת התורה מהווה מוסד מרכזי בלימוד התורה כחלק מהדרשה וחווית בית הכנסת בשבת. בהקשר זה חלו תמורות בין התקופות בסוג הדרשה ובמעבר מלימוד הלכות ודברי משנה ללימוד מקרא ואגדה. ראו בדברי הפסיקתא דרב כהנא פרק יב, ובספרו של פרופ' י.ד. גילת- 'פרקים בהשתלשלות ההלכה', עמודים 350-362.

שבתות ומועדים

בתלמוד הירושלמי אנו מוצאים מסורת דומה, אך שונה במקצת, בנוגע ליחס שבין תקנת עזרא ותקנת משה:

משה התקין את ישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד, שנאמר: 'וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל', עזרה התקין לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה... (מגילה ד, א)

גם בדברי התלמוד הירושלמי מופיע שהתקנה הראשונית הייתה בימי משה, אך ישנם מספר שינויים מהתלמוד הבבלי בתיאור התהליך. ראשית, משה התקין קריאת התורה בשבתות ובמועדים, ועזרא הוסיף קריאה באמצע השבוע. כמו כן, מקור הלימוד שונה; לא מפרשת מרה אלא מפרשת המועדות.

נראה שבדברי התלמוד הירושלמי אנו רואים גישה שונה בהבנת תקנת משה והוספת עזרא. משה תיקן שיהיו עוסקים בהלכות חג בחג, בכל מועד אנו קוראים מענייניו של יום. מטרת הקריאה היא לא התעסקות כל שהיא בתורה, אלא מענייני דיומא. התקנה קשורה לענייני החג ובאופן כללי לעיסוק בתורה במועדים ובשבתות. גם הקריאה בשבת בבוקר היא מתקנת משה, ומטרתה הוספת עיסוק רוחני ליום השבת שתלווה את לוח השנה היהודי.

עזרא הוסיף ותיקן יסוד של לימוד תורה קבוע במשך השבוע. קריאת הפרשה היא לימוד תורה, וגם במשך השבוע יש התעסקות בפרשה. כל פרשה הופכת להיות ענייני דיומא של אותה שבת, ובמהלך השבוע הקודם אנו מתכווננים לנושא הציבורי של השבת⁸. בדומה לעיקרון שעוסקים בענייני החג שלושים יום לפני המועד, כהכנה לקראתו.

מדברי הירושלמי עולה שחלק מתקנת משה הקדומה היה ללמוד את ענייני המועד במהלך החג. מטרה זו מופיעה בתקנה נוספת שיסודה במשה:

'וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל', מצותן שיהיו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו. תנו רבנן: משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג. (מגילה לב, א)

מאותו פסוק שבתלמוד הירושלמי למדו ממנו לקריאה בתורה שבכתב, לומדים ממנו בתלמוד הבבלי על חובת לימוד בתורה שבעל פה. נראה שיסוד הדברים אחד הם, והתקנה היא מצד עיסוק בענייני היום לקראת היום ולקראת תורה בעיצומו של יום. לימוד שלושים יום לפני החג זה דין בתלמוד תורה, ולימוד בחג עצמו זה מדין קריאה בתורה כחלק מהלכות תפילה⁹. הרמב"ם בפירושו על התורה קושר בין שני העניינים:

8. אולי ניתן להדגים זאת ביסוד הדף היומי על ידי הרב מאיר שפירא מלובלין, שיצר שפה משותפת כך שבכל יום יש סוגיה בה הרבה מהיהודים ברחבי הגלובוס עוסקים במקביל.

9. ניתן להשוות את תקנת עזרא בקריאת התורה, ואת דין שואלים ודורשים, לחידוש נוסף שמצאנו שעזרא תיקן. בחג הסוכות של עזרא מופיע שלא נעשה חג הסוכות מאז שנכנסו לארץ (עסקנו

ורבותינו דרשו בו (ת"כ פרק יז יב) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג, בלשון שהוא שומע בו בלשון ההוא אומר להם כל הפרשיות... (ויקרא כג, מד)

היבטים הלכתיים

בדברינו עד כה ראינו כי יש תקנה קדומה המיוחסת למשה הנוגעת לחיוב קריאה בתורה ובנוסף תקנה מימי עזרא. בהסבר היחס בין התקנות הצענו בעקבות דברי התלמודים שני הסברים:

א. תקנת משה נוגעת לעיסוק וקרבה לתורה, ותקנת עזרא מוסיפה היבט של לימוד תורה.

ב. תקנת משה עוסקת בלימוד במהלך השבת והמועד עצמו, ותקנת עזרא מוסיפה חיוב לימוד במהלך כל השבוע והכנה לקראת השבת והמועד.

בסוגיות הגמרא ודברי הראשונים אנו רואים שהצדדים השונים של קריאת התורה, עזרא ומשה, באים לידי ביטוי בתקנה זו. אך לעיתים עולה שאלה איזה היבט נמצא במרכז חיוב הקריאה, ויכולות להיות לכך השלכות הלכתיות. בשורות הבאות נסקור מספר דיונים הנוגעים לקריאת התורה ונראה כיצד שאלת מהות קריאת התורה נמצאת ברקע העיסוק ההלכתי.

חיוב נשים

כתב המגן אברהם בשם מסכת סופרים שהנשים אע"פ שאין חייבות בתלמוד תורה, מכל מקום חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים, ואין נוהגות לזוהר בזה ואדרבה יש מקומות שנוהגות הנשים לצאת חוץ בעת הקריאה. (משנה ברורה רפב, יב)

המגן אברהם מבדיל בין שני תחומים - חיוב תלמוד תורה וחיוב שמיעת קריאת התורה. יש היבט בקריאה בתורה המהווה לימוד תורה, ובמקביל יש חיוב לשמוע דברי תורה כחיוב ציבורי שאינו נוגע לחובת הלימוד, כפי שקיים מעמד 'הקהל' ציבורי המחייב את כלל הציבור ואינו נוגע לגדרי חובת לימוד תורה.

קריאת התורה בציבור דומה לקריאת פרשת הקהל ומהווה עיסוק ציבורי בתורה. בין אם מדובר על לימוד תורה ציבורי או עיסוק בדברי תורה, גדרי הקריאה חורגים מחיוב לימוד

בסוגיה זו לעיל בפרק יג סוכה כמקדש). רבים ניסו לתרץ את דברי ספר נחמיה, והרב קוק תירץ בכיוון של דיונו כאן (הובא בספרו של הרב גורן תורת השבת והמועד עמוד 228): "שלאשונה התחילו להבין לא רק את קיום המצוה אלא גם את ההכנה לקראתה שעשו אותה ברוב עם. כי הרגשת הקדושה של המצוה נרכשת בהרבה ע"י אופן הכנתה של המצוה והחשיבות הזאת הגנוזה בהתעסקות פומבית, ובהכנת מצות סוכה נתגלתה רק בימי עזרא ונחמיה והיא הביאה את השמחה הגדולה והמיוחדת של העם בחג הסוכות בתחילת הבית השני, מה שלא עשו לפני כן".

תורה ונוגעים לכלל הציבור. קריאת התורה הנעשית אחת לשבוע בשבת בבוקר נועדה לכל חלקי הקהל, ללא תלות בשאלת חיוב ופטור במצוות לימוד תורה.

קריאה מתוך חומשים

כידוע, קריאה בתורה צריכה להיעשות מתוך ספר תורה כשר. מה עושים במקרה בו אין לציבור ספר תורה ומעוניינים להשתמש בספר המכיל רק את אחד החומשים:

שלחו ליה בני גליל לר' חלבו: מהו לקרות בחומשים בבהכ"נ בציבור? לא הוה בידיה. אתא שייליה לר' יצחק נפחא, לא הוה בידיה. אתא שאיל בי מדרשא, ופשטוה מהא דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן: ס"ת שחסר יריעה אחת - אין קורין בו. ולא היא, התם מחסר במילתיה, הכא לא מחסר במילתיה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: אין קוראין בחומשין בבית הכנסת משום כבוד הצבור. (גטין ס. א)

האמוראים מבדילים בין ספר תורה שלם שחסרה בו יריעה ובין ספר שנכתב לכתחילה כחומש אחד. למסקנת הגמרא נאמר שלא קוראים בספר המכיל חומש אחד משום כבוד הציבור, למרות שהוא אינו פסול.

הראשונים דנו מה הדין במקרה של דיעבד, כאשר יש לציבור רק חומש; האם ניתן לקרוא ולברך. הרמב"ם ענה שבמקרה זה ניתן לקרוא וגם לברך:

תשובה: מותר לברך. ואין הברכה על הקריאה בספר כמו שהברכה על נטילת לולב או ישיבה בסוכה שאם היתה סוכה פסולה או לולב פסול נמצאת ברכה לבטלה, שהמצוה היא נטילת הלולב או ישיבת הסוכה שעליהן מברך, ואם היו פסולין לא עשה מצוה. וכאן בקריאה המצוה היא הקריאה בספר תורה בין שקרא בספר כשר בין שקרא בספר פסול, ואפי' קרא על פה יברך כי עצמה של קריאה היא המצוה שעליה אנו מברכין. הלא תראה שהקורא בשחר קודם שיתפלל משנה או תלמוד או הלכה או מדרש מברך ואח"כ קורא או דורש. הנה למדת שההגיה בתורה היא המצוה שעליה אנו מברכין. וזהו ההפרש שלא הרגישו בו רוב חכמי מזרח ודמו שהמברך וקורא בספר פסול בתורה הרי זו ברכה לבטלה... אלא ודאי שלא אסרו בצבור אלא על קריאה שחייבים לקרותה בצבור שהם שבעה או שלשה וכיוצא בהם הוא שאין קורין בחומשין מפני כבוד צבור לא מפני שהברכה לבטלה.

הרמב"ם מסביר שהברכה על קריאה בחומשים היא אינה ברכה לבטלה, כי עצם העיסוק והלימוד ברבים בתורה דורש ברכה. הגמרא אומרת שאין לברך משום כבוד הציבור, אך אין בכך משום ברכה לבטלה. במקרים שאין בעיה מצד כבוד הציבור, היות ואין ספר תורה שלם, אז יש מקום לקרוא בציבור ולעסוק בדברי תורה גם מתוך חומש. לאור כך הוא מוסיף שנהגו בקהילה לקרוא בחומשים במקרה הצורך:

ועל דוקא זו סמכו אנשי המערב והיו קורין בספרי תורה של קלף בלא עיבוד כלל ומברכין לפנייה ולאחריה בפני גאוני עולם כגון רבינו יוסף הלוי זצ"ל ורבינו יצחק אלפס

זצ"ל וכיוצא בהם ומעולם לא נשמע בזה פוצה פה ומצפצף, לפי שכולם בעלי בינה היו וחכמתם מיושבת ומכוונת וידעו שאין הברכה תלויה בספר אם כשר הוא אם פסול אלא בקריאה עצמה בין שהיה קורא בספר כשר או פסול כמו שביארנו, ואף על פי כן ראוי לכל צבור להיות להם ספר כשר כהלכותיו ובו ראוי לקרות לכתחילה בציבור ואם א"א להם קורין אפי' בפסול ומברכין מן הטעם שאמרנו וכן הורה רבינו חנוך הספרדי זצ"ל. משה ב"ר מימון זצ"ל.

הרמב"ם רואה בקריאת התורה לימוד תורה ציבורי, והברכה נתקנה על אופי הלימוד השונה כחלק ממצוות לימוד תורה¹⁰.

ראשונים אחרים חלקו על גישת הגאונים והספרדים הקדמונים, ונקודת המחלוקת ביניהם נובעת גם מהבנה שונה של מהות קריאה בתורה. הרשב"א (הובא באורחות חיים הלכות קריאת התורה סימן ה) שאל מה משמעות כשרות ספר תורה לפי גישת הרמב"ם¹¹. לפי הרשב"א, תקנת עזרא הייתה לקרוא מספר תורה כשר, וחובת הברכה היא משום התקנה ולכן נאמרת רק על ספר תורה כשר. נראה שיש להוסיף לדברי הרשב"א את גישת רבנו תם:

אומר ר"ת דאין זו ראייה, דברכת קריאת התורה לאו משום מצות תלמוד תורה, שאפילו בירך ברכת הערב נא או נפטר באהבה רבה חוזר ומברך. תדע דבמקום שאין לוי כהן קורא במקום לוי ומברך אע"פ שכבר בירך בקריאה ראשונה.

(עירובין צ"ב, תוד"ה דילמא)

לפי גישתם, קריאת התורה אינה משום תלמוד תורה אלא תקנה העומדת בפני עצמה. החילוק שראינו לעיל בין תקנת משה ותקנת עזרא, ושהזכרנו בשם הרב סולובייצ'יק, עולה בסוגיה זו כמחלוקת ראשונים לגבי תקנת עזרא. לפי הרשב"א ורבנו תם מטרת הקריאה היא 'קידוש הגברא' ולא לימוד תורה (בלשונו של הרב סולובייצ'יק), ומהווה כעין מעמד הקהל מוקטן המתקיים מדי שבוע. יש עניין של קריאת התורה בציבור לפני כלל הקהל גם ללא הבנה:

הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאיהן. (חגיגה ג, א)

קיימת קטגוריה של לימוד ויש קטגוריה נפרדת הנוגעת לשמיעה. רבנו תם מבין שקריאת התורה בציבור אינו מצד לימוד תורה אלא כעין שחזור של מעמד הר סיני. לאור כך סובר

10. בדברי הראשונים מצאנו גישות שפסקו כשיטת הרמב"ם שניתן לברך על קריאה מחומשים אך מטעם אחר- משום שבכל מקרה בימינו ספרי התורה אינם כשרים, וכפי שלא תמיד מקפידים בקריאה הרגילה על הלכות אלו, ניתן לקרוא מתוך החומשים (ארחות חיים הלכות קריאת ס"ת סימן ה, שבולי הלקט סימן לא).

11. לפי שיטת הרמב"ם יש להבחין בין דיני קדושת ספר תורה ובין הלכות קריאת התורה. ראו גם בשו"ת ר' אליהו מזרחי (רא"ם) סימן י; פרופ' תא-שמע' -מנהג אשכנז הקדמון עמודים 171-181 (יהקריאה בחומשים שלנו- שתי גישות בהלכה ותולדותיה).

רבינו תם שיש לעמוד בקריאת התורה היות ויש שיש בכך שחזור של עמידת בני ישראל למרגלות הר סיני.

לימוד בזמן קריאה בתורה

האם מותר ללמוד תורה בזמן קריאת התורה? רב ששת נהג ללמוד:

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי: מאי דכתיב (ישעיהו א') 'ועוזבי ה' יכלו' - זה המניח ספר תורה ויוצא. רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא. בעי רב פפא: בין פסוקא לפסוקא מהו? תיקו. רב ששת מהדר אפיה וגריס, אמר: אנן בדין ואינהו בדיהו. (ברכות ח, א)

האם רב ששת נהג כהלכה? האם מותר ללמוד במהלך הקריאה, בין העליות או שמא אסור? תוספות הקשה על מנהגו של רב ששת לאור גמרא במסכת סוטה:

וא"ת והא אמרינן בסוטה (לט, א) "מאי דכתיב? וכפתחו עמדו כל העם" (נחמיה ח), כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה". ויש לומר: (1) התם איירי בקול רם כדי שלא יבטלו קול קריאת התורה והכא איירי בנחת. והאי דקא מהדר אפיה רבותא משמע אע"ג דמהדר אפיה שנראה כמניח ספר תורה שפיר דמי והאי דאהדר אפיה כדי שיכוון גרסתו. (2) ורב אלפס (מגילה פ"ד) כתב דה"ג מפרשי דוקא שיש שם עשרה אחריני אז יכול ללמוד. אבל אין שם עשרה כי אם עמו לא. והכא מיירי שהיו שם עשרה בלא הוא. (3) ועוד תירץ האלפסי שאני רב ששת שתורתו אומנתו הוא. ואנן מסתבר לן כי האי תירוצא. (ד"ה רב ששת)

לפי התירוץ הראשון בתוספות אין כלל בעיה ללמוד בזמן הקריאה, והחשש הוא רק שמא יפריע לאחרים. לאור ההבנה שקריאת התורה היא לימוד תורה, הסבר זה נראה פשוט: בזמן לימוד התורה הציבורי, היחיד יכול לעסוק בלימוד הפרטי שלו כל עוד הוא אינו מפריע לכלל הציבור.

ההסבר השני בתוספות גורס שקיים חיוב שעשרה אנשים יקשיבו לקריאה. אם אין עשרה אזי אין כאן לימוד תורה בציבור ולכן לא יוכלו לברך, ולכן ליחיד אסור ללמוד. הסבר זה מעלה שאלה עקרונית בדיני קריאת התורה, האם הקריאה היא חובה המוטלת על כל יחיד או חובה המוטלת על הציבור, ונדון בכך בהמשך.

הרמב"ם (תפלה יב, ט) פוסק כהסבר השלישי; היות ורב ששת תורתו אומנתו מותר לו ללמוד במהלך קריאת התורה. נראה שסברת הרמב"ם נוגעת לתפיסה שקריאה בתורה היא לימוד תורה של כלל הציבור. אך אם תורתו אומנתו אין הוא זקוק ללימוד ציבורי ויכול ללמוד לבד¹².

---

12. המושג תורתו אומנתו מופיע פעם נוספת בהלכת תפילה בפרק ו הלכה ח. וראו גם בשו"ת הרמב"ם סימן רעד ובסימן פא.

בדברי האור זרוע (הלכות ק"ש סימן יא) מופיעים מספר תירוצים נוספים. ראשית הוא מביא בשם רבינו חננאל את ההסבר של תורתו אומנתו, אך הוא אינו פוסק כמותו¹³. לאחר מכן הוא מביא שני הסברים נוספים:

1. רב ששת היה עיוור, והיה פטור מקריאה משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה.

2. מותר לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום בזמן קריאת התורה, מפני שעוסקים באותו עניין.

נראה שיש לבחון את ההסברים השונים למעשיו של רב ששת לאור מטרת קריאה בתורה. מי שסובר שיסוד קריאה בתורה הוא לימוד תורה, אזי ניתן להבין מדוע קל להתיר ללמוד בזמן הקריאה. מי שמדבר על טקס מיוחד וקיום בעל אופי שונה הנובע מתקנה, יסבור שיש לאסור לימוד נושאים אחרים במהלך הקריאה.

כפי שהזכרנו, החקירה היסודית לגבי האפשרות ללמוד בזמן הקריאה היא האם חובת קריאה בתורה היא חובה אישית או שמא חובה על הציבור. הרמב"ם, בעל הלכות גדולות והר"ף רואים את קריאת התורה כחובת הציבור. לעומתם, מהר"י אבוהב הבין כשיטת בעל הלכות גדולות שקיימת חובה על היחיד, כפי שכותב הרב פיינשטיין:

בחיוב קריאת התורה על כל אחד חיוב קריאת התורה הוא על כל אחד לשמוע ג' קרואין בשני ובחמישי ובמנחה לשבת ובתענית ציבור ובראש חודש וחול המועד... (אגרות משה או"ח ח"ד, מ אות ד)

גישת ביניים סוברת שיש חיוב על היחיד לשמוע את הקריאה בבית הכנסת, אך החובה לדאוג לכך שיהיה נוכח במקום שבו קוראים מוגבלת. עקרון זה עולה בפסקי המשנה ברורה:

... שיטה זו היא שיטת התוספות והרא"ש. אמנם באמת שיטה זו תמוה לכאורה מאד דמאי מהני שיגרוס בלחש שלא יבטל שארי השומעים קריאת התורה, מ"מ גם הוא מצווה לשמוע קריאת התורה ואם ילמוד את למודו לא יתן לבו לשמוע מה שקורא הקורא ואפילו אם יש עשרה דצייתי מאי מהני לגבי דידיה הא על כל איש ואיש מוטל החיוב דתקנת עזרא? ובאמת כבר תמה בזה הקדמון בעל שבולי הלקט על שיטה זו בסימן ל"ט והובא בב"י ומפני זה דחאה מהלכה. ולולא דמסתפינא הו"א דשיטה זו מיירי שכבר יצא בעצמו ידי קה"ת...

הביאור הלכה לא קיבל גישה הסוברת שמותר ללמוד כל עוד האדם אינו מפריע לציבור. לשיטתו, ברגע שהיחיד יושב בבית הכנסת מוטלת עליו חובה להיות חלק מלימוד התורה הציבורי. אך מצד שני קובע הביאור הלכה שלא קיימת חובה על היחיד:

13. ונראה שחכמי אשכנז לא קיבלו טעם זה גם בגלל העקרון שהיום אין אנשים שתורתם אומנותם כמו בימי הגמרא. וראו גם בהגהות מיימוניות יב, ז בשם רבנו תם.

... ולדינא נראה דאפילו להמרדכי דאוסר אפילו באנוס אינו מיירי כ"א ביחידים החבושים ורוצים להכניף עשרה שם לקה"ת בזה אוסר. ודלא כאור זרוע דמשמע שם דמתיר לחולה להכניף עשרה שם ולהביא הס"ת אצלו, ומטעם דמן הדין י"ל דאין חל על יחיד מצות קריאת התורה בזמן שאין יכול לילך לביהמ"ד. אבל כשיש שם עשרה כיון דחל עליהם חובת קריאה והם אינם יכולים לצאת משם ולילך אחריה... (ביאור הלכה קלה ד"ה אין)

הציץ אליעזר (יח, ה) שאל מה הדין אם אדם לא שמע את כל הקריאה והחסיר פסוק או שניים. הוא מכריע שאינו צריך להשלים מפני שחובת הקריאה היא חובת הציבור ולא חובת היחיד. על האדם מוטלת חובה להצטרף לציבור אך אין חובה להשלים במקרה והחסיר.

שניים מקרא ואחד תרגום

הגמרא קובעת שיש חובה שהיחיד ילמד את הפרשה במקביל לקריאת התורה הציבורית:

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו: (במדבר ל"ב) 'עטרות ודיבן', שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו. רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכלא שתא במעלי יומא דכפורי. (ברכות ת, א-ב)

כל אדם מישראל מחויב לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום (להלן שמו"ת) לפני השבת, מדוע? האם קיים קשר בין חובה זו ובין תקנת קריאה בתורה?

הראב"ן (סימן פח הובא בבית יוסף) כותב שאם אדם קורא שמו"ת הוא אינו חייב בקריאת התורה. לשיטתו קריאת שמו"ת היא תחליף לקריאה בתורה ושניהם מהווים יסוד אחד. נראה כי הראב"ן מבין שתקנת קריאת התורה היא משום לימוד תורה, ולכן יתכן תחליף של לימוד תורה אישי. בעקבות הבנה מוסברים דברי הראב"ה על מנהגו של רב ששת:

רב ששת מהדר אפיה וגריס אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן. והני מילי למי שהשלים פרשיותיו עם הצבור, אבל לאינש אחריני לא כדאמר' בפ' אלו נאמרין אמר רבא כיון שנפתח ספר תורה אסור לדבר אפי' בדבר הלכה, וצריך לכיין לבו לצאת ולשמוע מפי הקורא. (סימן כא)

לעומת זאת הרשב"א סובר ששמו"ת הוא חיוב אישי שאינו קשור לקריאה בתורה, וכך גם משמע מדברי הרמב"ם (הלכות תפלה יג, כה). תרומת הדשן נשאל האם יש חובה ללמוד שמו"ת בשבועות בהם קוראים את פרשיות המועדים, והאם יש חובה לסיים גם את תוספות הקריאה כמו ארבעת הפרשיות. בדבריו הוא מעלה שהמנהג הוא לא להשלים את קריאת תוספות אלו והוא מביא לכך שני טעמים:

יראה שלא נהגו להשלימו ואין בידי טעם וראייה כל כך... אמנם נראה קצת ראייה מהא דכתב בהגה"ה במיימוני בשם רבינו שמחה ז"ל וז"ל: אע"פ שעיקר מצוה כל פרשה ופרשה עם הצבור אם לא עשה כן ישלים כולם בשמיני עצרת שבו גומרים

הצבור, ובלבד שלא יקדים ולא יאחר יום אחד מן הצבור, ע"כ. מהכא נראה מדקבע היום שבו גומרים הצבור חמשה חומשי תורה בכל שנה, משמע דעיקר חיוב דאצריכו רבנן להשלים פרשיות עם הצבור היינו כדי שכל אחד מישראל יקרא לעצמו כל התורה מראש ועד סוף בכל שנה כמו שעושין הצבור. משום הכי צריך לסיים ממש באותו היום שמסיימין בו הצבור... וכיון דטעמא דהשלמה הכי הוא, נראה דלא אצריכו רבנן אלא שישלים פרשיות של כל התורה רק פעם אחד בשנה. ואם כן לא צריכין להשלים פרשיות של יו"ט ושל ארבע פרשיות ומוספין אחרים, דהשלימו כל אחת בשבתו. (סימן כג)

בנוסף ללימוד הציבורי, כל אחד ואחד מחויב לסיים את התורה במקביל לקריאה הציבורית. לכן מי שקרא שמו"ת אינו נפטר מקריאת התורה, אלא מדובר על לימוד משלים ללימוד הציבורי. חובת ההשלמה היא רק לפי סדר פרשות השבוע כך שהאדם יסיים את הלימוד עד שמחת תורה. לאחר מכן תרומת הדשן מציע הבנה שונה:

אמנם נראים הדברים דלפי פירוש רבינו חננאל דפליג על רבינו שמחה, כדאיתא בהגה"ה התם, ולא מפרש ההיא דרב ביבי בר אביי בפרשיות דכולה שתא בהך סברא פליגי דלהיא גירסא, ופירש אין טעם השלמה בשביל שיסיים התורה בכל שנה כדפרש"י אלא אפשר כדי שיהא רגיל במה שהצבור קורין. ואם כן היה צריך להשלים פרשיות של יו"ט ומוספין לפי טעם זה. ומ"מ אפילו אי הכי הוא מתיישב המנהג לדעת אינך גאונים וקרוב בעיני שלא נהגו רבותינו להשלים.

לפי ההסבר השני בתרומת הדשן, מטרת קריאת שמו"ת היא הכנה לקראת קריאת הציבור ולכן יש לקרוא גם את פרשיות המועדים. שני ההסברים חלוקים בשאלה האם תקנת שמו"ת קשורה לקריאת התורה או שמא היא תקנה נפרד ומשלימה לקריאת התורה.

יתכן ושיטות אלו מבטאות גישות שונות לגבי מטרת קריאת התורה; האם מדובר על לימוד תורה שיכול להיות אישי או ציבורי, או שמא הקריאה היא תקנה עצמית כעין מעמד הקהל. לפי הגישה השנייה האדם נדרש להכין את הפרשה כדי שיבין, אך במעמד עצמו אין הכרח בהבנה אלא בהימצאות האדם כחלק מהמעמד.

מפגש ולימוד

בפסקאות הקודמות עסקנו בשאלה האם קריאת התורה היא לימוד ציבורי או חוויה משותפת של מפגש עם דבר ה'. הצענו מספר השלכות הלכתיות לאור הגישות השונות וראינו כיצד הן באות לידי ביטוי במספר דיונים בהלכות קריאת התורה. בתחילת הפרק הזכרנו שיתכן ושתי בחינות אלו נמצאות ביחד בקריאת התורה - תקנת משה ותקנת עזרא.

נראה כי שתי בחינות אלו קיימות בלימוד תורה עצמו, ולא רק בקריאת התורה. הרב סולובייצ'יק מרחיב בעניין זה במאמרו 'על אהבת התורה וגאולת נפש הדור' (דברי השקפה עמודים 241-257), ומדגיש היבט נוסף בלימוד התורה; לא רק לימוד שכלי של העברת

חומר, אלא חוויה של גילוי ומפגש בין האדם והקב"ה. בדבריו הוא עומד על חשיבות חווית המפגש עם ה' בלימוד, והעובדה שלא בכל מקום היא קיבלה דגש ראוי:

כבר נטע מסמרים למחשבה זו רבי יהודה הלוי בדברו על ההבדל בין שם האלקים לשם המפורש... (כוזרי ד, יט). אע"פ שדברי רבי יהודה הלוי שם מוסבים על ההכרה המטפיסית ועל העיון ההלכתי, מכל מקום הדגשתו, כי הזיקה לאלקים צריכה להיות בטעם ובראייה, חשובה לנו מאד. ההלכה עצמה, שתחילתה התאמצות שכלית טהורה של גדול הדעת, סופה טעם וראייה, מראות אלקים, יש בחוויה זו משום נובלות רוח הקודש. הכתוב עומד ומצווה: "טעמו וראו כי טוב ה'". התכלית העליונה היא הרגשת ה' ה'מוחשית'.

כאמור למעלה, הנוער החרדי הצליח בתחום המאמץ השכלי. 'גדלות המוחין' נקלטו בו. רכש לו ידיעות, סברות ופסקי דינים. נהנה הוא משיעורים יפים ומהתעמקות בסוגיה מסובכת. ברם, עדיין אין הלב משתתף בפעולה זו. לא זכה עוד ל'קטנות המוחין'... (עמוד 249)

בין שבועות ושמחת תורה

חג שמחת תורה מציין את סיום לימוד חמשת חומשי תורה בציבור. בדיוק כפי שעושים סעודה לכבוד סיום מסכת, כך ביום זה הקהל חוגג את סיום הלימוד המשותף. קריאת התורה היא גם מפגש קבוע של הציבור עם הקב"ה וגם לימוד תורה ציבורי. סדר השנה של היהודי נע סביב פרשת השבוע, ובכל שנה אנו חוזרים, לומדים ונפגשים עם כל אחד מהספרים. הפרשות מזכירות לנו את מועדי השנה, והלימוד הקהילתי נסוב סביב מסרים אלו.

נראה שניתן להבדיל בין שני החגים העוסקים בתורה, שבועות ושמחת תורה, לאור השאלה העקרונית שעסקנו בה. הפרשנים (בעיקר בקרב רבני ליטא) עסקו בהבדל שבין לוחות ראשונים ולוחות שניים. לוחות ראשונים נכתבו באצבע א-להים ומבטאים את הנתינה של הקב"ה לעם ישראל מלמעלה למטה. לוחות שניים מבטאים את יצירת האדם, והעובדה שמשוה הוא זה שכתב אותם. האדם הוא היוצר, מתאמץ ויגע ביצירת דבר ה'¹⁴.

נראה שהבדל זה משקף את היחס שבין שבועות ובין שמחת תורה. שבועות הוא חג מתן תורה, יום בו הקב"ה נתן את התורה מהשמים. ביום זה אנו מחדשים את המפגש בין בני ישראל והקב"ה ומקבלים עלינו את התורה מחדש. לעומת זאת, בשמחת תורה חוגגים את סיום הלימוד הציבורי של התורה. במשך השנה כל הציבור למד ועמל בתורה, ואנו חוגגים את סיום הלימוד המשותף. ביום זה אנו חוגגים את הדבקות של עם ישראל בתורה ואת היצירה שלנו בה, בכחינת לוחות שניים.

14. ראו בית הלוי דרוש ח שנדפס בסוף שו"ת בית הלוי חלק ב, ובדברי הנצי"ב בהעמק דבר שמות לא, ד; דברים ד, ד.

אחרית דבר

בשמחת תורה אנו חוגגים את סיום לימוד התורה הציבורי. תקנת קריאת התורה נוצרה בשני שלבים, משה ועזרא, ומבטאת שני היבטים: עיסוק בדברי תורה ולימוד תורה ציבורי. סביב עיסוק ולימוד זה נע לוח השנה היהודי. כל יהודי מסיים אחת לשנה את חמשת חומשי התורה, ונפגש פעם בשנה עם תרי"ג מצוות, עם יוסף וקורח ועם סיפורי האבות ונדודי בני ישראל במדבר. לוח השנה קשור בפרשיות השבת והעיסוק בבית ובבית הכנסת הוא סביב הפרשה.

שני היבטים אלו באים לידי ביטוי בדיונים ההלכתיים הקשורים לתקנת הקריאה. חיוב נשים בקריאה אינו תלוי במצוות תלמוד תורה, ושאלת לימוד תורה בזמן הקריאה נוגעת בהבנת קריאת התורה. שני ההיבטים קיימים בקריאה, ולעיתים העיסוק הוא העיקר ובמקרים אחרים הדגש נתון בלימוד.

חנכה
